

Іван Іванович БЛАГУН

кандидат економічних наук,
викладач,

кафедра менеджменту і маркетингу,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
E-mail: blagun@email.ua

ГЕНЕЗИС ПІДХОДІВ ДО ФОРМУВАННЯ ІНСТРУМЕНТАРІЮ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ

Благуни, І. І. Генезис підходів до формування інструментарію фінансової підтримки банківського сектору [Текст] / Іван Іванович Благуни // Український журнал прикладної економіки. – 2016. – Том 1. – № 4. – С. 8-14. – ISSN 2415-8453.

Анотація

Під час недавньої фінансової кризи уряди всіх країн були змушені розробити інструментарій для пом'якшення її наслідків, підтримуючи при цьому стабільність розвитку національної банківської системи.

Метою нашого дослідження є аналіз світового досвіду щодо розробки інструментарію фінансової підтримки банківського сектору і можливості його адаптації до розвитку вітчизняної фінансової системи.

У статті здійснено ретроспективний аналіз запропонованого інструментарію системної підтримки банківського сектору в різних країнах та в Україні. Розглянуто можливості системного застосування інструментів рекапіталізації, ліквідації та класичних інструментів інтервенції.

Ключові слова: банківська система; інструментарій; інтервенція; рекапіталізація; реструктуризація.

Ivan Ivanovych BLAHUN

PhD in Economics,
Lecturer,

Department of Management and Marketing,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
E-mail: blagun@email.ua

GENESIS OF APPROACHES TO THE DEVELOPMENT OF INSTRUMENTS OF BANKING SECTOR FINANCIAL SUPPORT

Abstract

During the recent financial crisis governments of all countries had to develop the toolkit for maintaining the stability of the national banking system. The aim of our study is to analyse the global experience regarding the development of instruments of financial support of the banking sector and the possibility of its adaptation to the Ukrainian financial system. The article conducts the retrospective analysis of toolkit system support of banking sector in different countries and Ukraine. The author reviews the possibilities of implementations of tools of

© Іван Іванович Благуни, 2016

Keywords: *banking system; intervention; recapitalization; reorganization; toolkit.*

JEL classification: G21, G23

Вступ

В умовах виникнення фінансової кризи втручання державних органів є одним із суттєвих кроків щодо поліпшення ситуації в банківському секторі. До таких інструментів, як ми вважаємо, варто зарахувати:

- системне або селективне застосування інструментів реструктуризації;
- використання інструментів, котрі дозволять банку залишитися на ринку (цілком або частково);
- виведення з банку негативних активів.

На нашу думку, інструментом системної підтримки можна вважати підтримку ліквідності. Такі заходи, вжиті центральним банком, дають доступ до поточних ресурсів, при наявності предмета застави (наприклад, у вигляді державних цінних паперів). У випадку турбулентності на міжбанківському ринку може виникнути ситуація, коли банки відмовляються відкредитувати один одного за рахунок вільних грошових ресурсів. Аналогічна ситуація виникла, наприклад, після розпаду Lehman Brothers. Тому було прийнято рішення, завдяки якому вдалося утримати ліквідність банківського сектора не тільки через підтримку ліквідності кредитів, але і за допомогою так званих нестандартних інструментів, відмінних від тих, які використовуються при відсутності проблем на фінансовому ринку.

Національний банк України для розширення можливостей банків з управління ліквідністю з 4 квітня 2016 року ввів можливість роловеру, а також використання облігацій МФО при кредитах овернайт, операціях прямого репо і кредитах рефінансування строком до 90 днів, що надаються на тендерах.

Ці зміни дозволять банкам задовольняти свої короткострокові потреби у ліквідності. Водночас посилення гнучкості регулювання ліквідності банківської системи є необхідною умовою для ефективної реалізації монетарної політики в межах режиму таргетування інфляції [1].

Згідно з релізом, відповідні правки внесено постановами НБУ № 90 від 18 лютого та №100 від 23 лютого до Положення про застосування Нацбанком стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи та до Технічного порядку проведення Нацбанком операцій з такими інструментами.

По-перше, запроваджено можливість використання механізму роловеру – надання банку кредиту для виконання раніше взятих зобов'язань. Роловер можна буде застосовувати для погашення кредитів рефінансування та овернайт, заставою за якими були державні облігації України та депозитні сертифікати.

По-друге, регулятор приймає облігації міжнародних фінансових організацій (МФО) як заставу не лише за кредитами рефінансування, а й за кредитами овернайт та операціями прямого репо. Нині як застava за кредитами овернайт можуть використовуватися лише облігації внутрішньої державної позики (ОВДП) та депозитні сертифікати НБУ, а за операціями прямого репо – лише ОВДП.

По-третє, надано можливість збільшувати, зменшувати або проводити заміну застави за кредитами рефінансування. Досі було передбачено лише можливість її зменшення у разі часткового погашення кредиту.

Іншим варіантом підтримки стають дії у формі програм чи пакетів (наприклад, у Франції і Данії під час діючої кризи), де уряд заявляє, що він здатен (у ЄС після отримання згоди Європейської комісії) надати фінансову допомогу, а зацікавлені банки, котрі відповідають визначеним критеріям, можуть приєднатися до таких програм.

Інструментами селективного характеру є будь-який вид операцій, спрямованих на вирішення проблем конкретного суб'єкта, наприклад, рекапіталізація або націоналізація.

Банк може залишитися на ринку за умов, що його реструктуризація є економічно виправданою. Це стосується в основному великих банків, банкрутство яких не зможе покрити фонд гарантування вкладів (виплати вкладникам), а також казначейство. До інструментів, які дозволяють залишитися на ринку, входять: рекапіталізація (або націоналізація), гарантування емісії облігацій, «відкрита» підтримка банку (гарантії по активах і/або зобов'язання, позики), виведення з банку активів (очищення балансу), продаж окремих бізнес-одиниць з метою підвищення доходів і скорочення масштабів діяльності певної інституції, а також покриття витрат не лише з капіталів власників, але й з ресурсів визначеної групи кредиторів (*bail-in*).

МВФ вимагав від українських банків за необхідності проводити рекапіталізацію, хоча половина із них не готові зробити це за власний рахунок. Тому експерти МВФ і працівники НБУ вирішили проводити рекапіталізацію банків за рахунок держави. У 2016 році МВФ дозволив уряду на час дії програми *stand-by* виділити 7,3 % ВВП [2]. При цьому доцільним, на нашу думку, є державна допомога тільки великим банкам, а саме тим, частка активів яких становить не менше 2 % банківської системи (табл. 1).

Станом на 1 жовтня 2016 року серед таких банків є наступні: ПАТ КБ «ПриватБанк», АТ «Ощадбанк», АТ «Укресімбанк», АБ «Укргазбанк», АТ «Райфайзен Банк Аваль», ПАТ «Укрсоцбанк», ПАТ «Сбербанк», АТ «УкрСиббанк», ПАТ "ПУМБ", ПАТ «Альфа-Банк», ПАТ «Промінвестбанк», ПАТ «Креді Агріколь Банк».

Вихід банку з ринку, за винятком процедури банкрутства, варто пов'язувати з такими інструментами, як ліквідація, проведена «самостійно» банком або призначеною для цього установою (*resolution authority*). Ліквідація відбувається через продаж окремих активів, наприклад, мережі відділень з рахунками клієнтів, кредитного портфеля. Іншим інструментом є поглинання банку, у якого є проблеми, банком з надійною репутацією або через злиття декількох банків з фінансовими проблемами і надання підтримки новоствореній установі.

Виведення з банків негативних активів найчастіше набуває двох форм:

- перенесення кредитного портфеля в окрему установу, яка ним управлятиме (*asset management company*, АМС); у такому випадку необхідна фінансова підтримка і гарантування фінансування установи, що управляє активами, з метою її активного функціонування на ринку; таке рішення дуже добре себе проявило під час кризи у Швеції в 90-ті роки;
- поділ банку на дві частини – «задовільну» і «незадовільну» (*purchase and assumption*); «задовільна» частина, найімовірніше, після отримання фінансової підтримки функціонує на ринку і тягнє до її продажу, а для «незадовільної» частини передбачено ліквідацію або банкрутство; «задовільний» банк має обов'язки, серед яких гарантовані депозити і зобов'язання, які повинні бути збережені, а також позитивні активи; «незадовільний» банк містить решту зобов'язань і негативні активи.

Основною метою застосування вказаних інструментів є максимізація доходів від незадовільних активів, «очищення» балансу банку і нове життя для нього.

Беручи до уваги історичний досвід зі світової фінансової кризи, можна вказати не тільки обсяг використовуваних інструментів, а й частоту їх застосування. Такий огляд здійснили Л. Левен та Ф. Валенсія [3], проаналізувавши 42 кризи у період 1970-2007 рр. Окрім банківських криз, вони взяли до уваги також пов'язані з ними валютні і боргові кризи, що стосуються країн (*sovereign*). Спираючись на дослідження П. Хоногана та Л. Левена [4], Д. Хоелшера й М. Квінтина [5], Л. Левен та Ф. Валенсія у своєму аналізі зберегли відмінність між інструментами з урегулювання кризових ситуацій, що використовуються на етапі виникнення кризи (*containment*), а також у фазі фактичного управління кризою (*resolution*) [3].

Таблиця 1. Місце банків у фінансовій системі України на 1 жовтня 2016 року

Банк	Питома вага в активах, %	Питома вага в клієнтських вкладеннях	Активи, млрд. грн (за офіційним курсом)	Власний капітал/ активи, %	Власний капітал/ Активи (при умові курсу долара 27,2 грн / дол.), %	Втрата загальної адекватності капіталу через можливу девальвацію
ПАТ КБ «ПриватБанк»	20,96	23,51	271836529,00	11,14	10,90	-0,25
АТ «Ощадбанк»	14,77	15,44	191585188,00	7,94	7,79	-0,15
АТ «Укресімбанк»	11,83	9,56	153364458,00	3,87	3,76	-0,11
АБ «Укргазбанк»	4,47	6,02	57908738,00	8,22	8,03	-0,19
АТ «Райффайзен Банк Аваль»	3,98	4,88	51673557,00	17,01	16,79	-0,23
ПАТ «Укрсоцбанк»	3,85	3,11	49915289,00	39,61	38,62	-0,99
ПАТ «Сбербанк»	3,64	2,03	47209087,00	7,62	7,32	-0,30
АТ «УкрСиббанк»	3,22	3,96	41733431,00	9,87	9,65	-0,23
ПАТ «ПУМБ»	3,18	3,73	41289329,00	9,63	9,38	-0,25
ПАТ «Альфа-Банк»	3,17	3,25	41166621,00	16,79	16,32	-0,47
ПАТ «Промінвестбанк»	2,72	1,13	35218346,00	15,09	14,57	-0,51
ПАТ «Креді Агріколь Банк»	2,25	2,97	29186998,00	7,63	7,47	-0,17
АТ «ОТП Банк»	1,83	2,40	23701123,00	10,63	10,41	-0,22
ПАТ «ВТБ Банк»	1,60	1,12	20738262,00	19,92	19,45	-0,47
Акціонерний банк «Південний»	1,58	1,29	20449711,00	10,13	9,84	-0,28
ПАТ «Сітібанк»	1,54	2,12	19993683,00	8,86	8,75	-0,11
ПАТ «ІНГ Банк Україна»	1,36	0,39	17646061,00	20,39	19,72	-0,67
АТ «Про Кредит Банк»	0,81	0,99	10491253,00	11,27	11,07	-0,20
ПАТ «Кредобанк»	0,78	0,85	10080646,00	10,60	10,38	-0,22
ПАТ «Мегабанк», Харків	0,71	0,76	9183826,00	9,18	8,95	-0,24
ПАТ «Банк Кредит Дніпро»	0,57	0,80	7388812,00	6,64	6,45	-0,18
ПАТ «ПтБ»	0,56	0,80	7276900,00	-2,23	-2,21	0,03
ПАТ «Діамант Банк»	0,55	0,51	7191704,00	2,01	1,96	-0,05
ПАТ «Банк Восток»	0,51	0,63	6639762,00	7,42	7,25	-0,17
АТ «Таскомбанк»	0,45	0,49	5861854,00	5,94	5,79	-0,14

На етапі виникнення кризи державні органи влади застосовують такі інструменти: призупинення виплати депозитів, ослаблення підходу до виконання регулювань з боку нагляду (*regulatory for berance*), підтримка ліквідності і державні гарантії для вкладників. Варто зауважити, що ці інструменти мають системний характер. На етапі антикризового управління, спрямованого на зміцнення банківської системи і відновлення її нормального функціонування, можуть використовуватись (як правило, вибірково) такі інструменти, як: умовне й підтримане урядом децентралізоване управління неповоротними кредитами; скасування боргів; залучення спілок, які управляють неповоротними кредитами; підтриманий урядом продаж банку (наприклад, іноземному інвесторові), а також фінансова підтримка уряду. Фінансова підтримка банків може набувати форм вливання готівки, передачі державних облігацій, надання субординованого кредиту, отримання привілейованих або звичайних акцій, викуп неповоротних кредитів, прийняття зобов'язань банку, відкриття кредитної лінії чи інших інструментів.

Аналізуючи кризові випадки, Л. Левен та Ф. Валенсія вказали на різний масштаб використання конкретних інструментів. На початковому етапі кризи найчастіше застосовувались підтримка ліквідності (71 % випадків) та поступливість регуляторів (67 %). Рідше застосовувались необмежені державні гарантії (29 %) із середнім періодом їх тривалості – приблизно 4,5 років, ще рідше – заморожування депозитів (12 %) і банківські канікули (9 %). Під час фактичного управління кризою державна інтервенція була здійснена у 86 % випадків. Серед найбільш використовуваних інструментів були вливання капіталу (76 %), злиття компаній (61 %) і націоналізація (57 %). Ці інструменти використовувалися не окремо, а в певній конфігурації. Дещо менше зосереджувалась увага на продажу банку іноземному капіталу (51 %), причому ці операції стосуються банків на ринках, що розвиваються, а не банків на ринках розвинених країн. До компаній, які управляють проблемними активами, звертались тільки у 60 % випадків, натомість, до спілок, що управляють реструктуризацією банків, – у 48 % випадків.

Однією з перших спроб продіагностувати використання відновлювальних інструментів стосовно триваючої світової фінансової кризи провели С. Клессенс та інші [6], але їх аналіз завершився 2009 роком і охопив 12 країн. На рисунку 1 проілюстровано відмінності, виявлені ними.

У зіставленні з досвідом до 2007 року зросло значення додаткових державних гарантій (разом із гарантіями на активи), а також підвищились гарантії депозитів. Збереглась важливість рекапіталізації і націоналізації. Проте варто взяти до уваги, що цей аналіз є неповним і охоплює короткий період часу.

За С. Классенсом [7], класичні інструменти інтервенції, що використовуються під час чинної фінансової кризи, можна згрупувати наступним чином:

- підтримка ліквідності через забезпечене кредитування та інші інструменти (у разі нинішньої кризи більш ніж на 10 % від ВВП розвинених країн, разом із двома наступними інструментами);
- підтримка короткострокових оптових ринків;
- збільшення гарантій для кредиторів та інших роздрібних торговців;
- придбання або зміна неповоротних і неліквідних кредитів (у разі нинішньої кризи близько 3,5 % ВВП);
- зміцнення капіталу банків (у разі нинішньої кризи близько 2 % ВВП).

Взявши до уваги можливості зловживання, С. Классенс [6] здійснив оцінку чотирьох інструментів відновлення: ліквідації, поділу банку на «добрий» і «поганий», рекапіталізації з боку уряду, разом із націоналізацією і «відкритою» підтримкою банку.

Ліквідація не провокує зловживання, натомість витрати покриваються власниками і кредиторами, які не обтяжені заставами, а також установою, що надає депозити (фактично, це увесь банківський сектор). Поділ банку на «добрий» та «поганий» призводить до витрат, заявлених у момент ліквідації, і може додатково вимагати державних коштів, якщо наявні депозити не гарантовані заставами. Тільки у випадку збереження депозитів, не гарантованих заставами, можна вести мову про зловживання. При рекапіталізації і націоналізації витрати беруть на себе акціонери й державні органи влади, оскільки кредитори, як правило, захищені від втрат. У випадку з кредитами, які не гарантовані заставами, цей метод реструктуризації може посилювати зловживання. Подібна ситуація виникла б, якщо акціонери отримали б декомпенсацію або їх участь залишилася невизначеною.

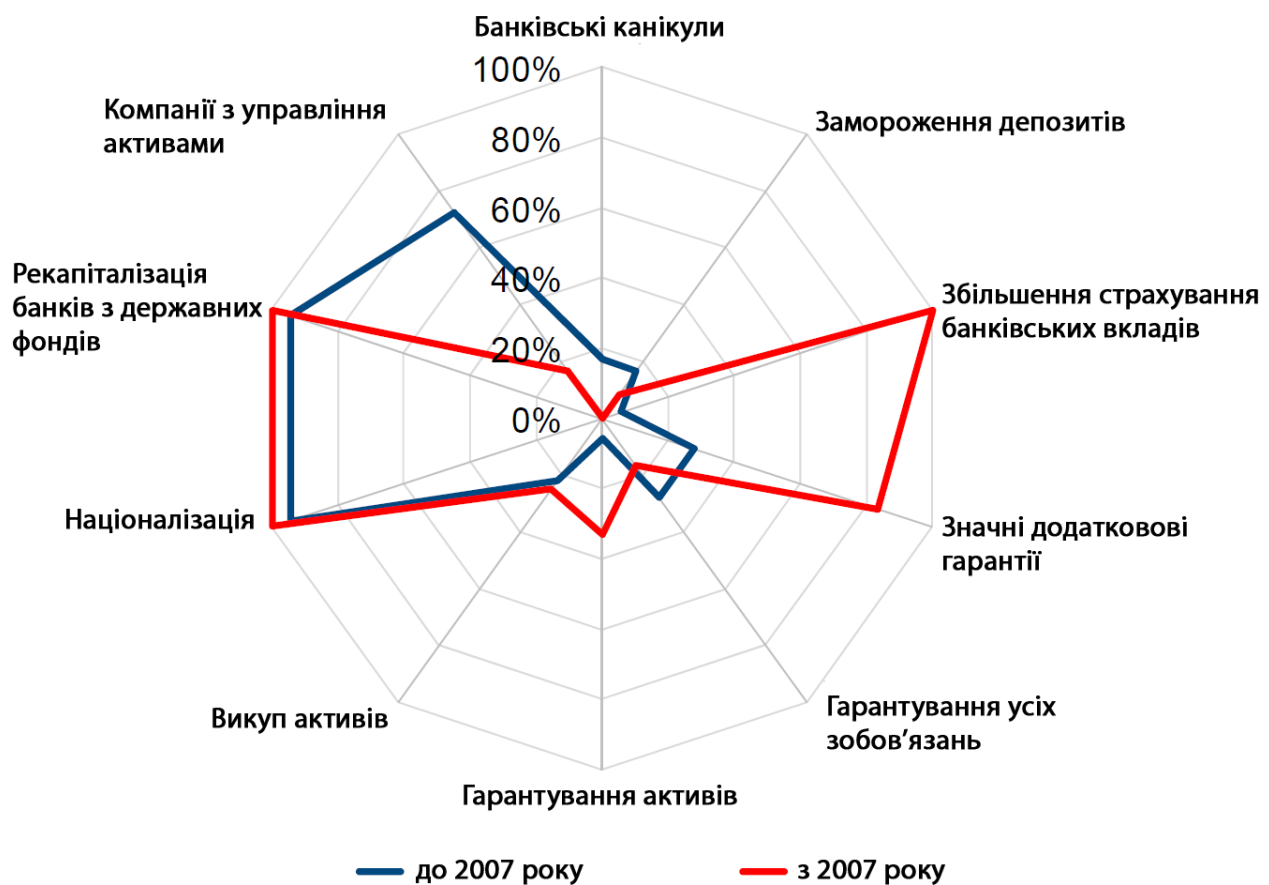

Рис 1. Зіставлення застосування інструментів відновлення під час кризи до 2007 року та кризи 2007-2009 років

Висновки та перспективи подальших розвідок

«Відкрита» допомога банкові уже давно розглядається як інструмент найбільшого впливу на спокусу зловживання. Її головною особливістю є збереження чинної структури власності, а відтак безкарність для зацікавлених сторін, які несуть відповідальність за доведення банку до негативної фінансової ситуації.

Список літератури

1. Про затвердження Змін до Положення про застосування Національним банком України стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи [Електронний ресурс] : постанова НБУ № 90 від 18 лютого 2016 року // Національний банк України. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=27809128>.
2. Ukraine. Second review under the extended fund facility and requests for waivers of non-observance of performance criteria, rephrasing of access and financing assurances review // International Monetary Fund. – 2016. – No. 16/319. – 151 p.
3. Laeven, L. Systemic Banking Crises Database: An Update / L. Laeven, F. Valencia // IMF Working Paper. – Washington: International Monetary Fund, 2012. – No. 12 (163). – 33 p.
4. Honohan, P. Systemic Financial Crises: Containment and Resolution / P. Honohan, L. Laeven. – Cambridge: Cambridge University Press, 2005. – 400 p.
5. Hoelscher, D. Managing Systemic Banking Crises / D. Hoelscher, M. Quintyn // IMF Occasional Paper. – Washington: International Monetary Fund, 2003. – 72 p.
6. Claessens, S. Crisis Management and Resolution: Early Lessons from the Financial Crisis / S. Claessens, C. Pazarbasioglu, L. Laeven // IMF Staff Discussion Note. – Washington: International Monetary Fund, 2011. – No. 11/05. – 30 p.
7. Lessons and Policy Implications from the Global Financial Crisis / S. Claessens, G. Dell’Ariccia, D. Igan, L. Laeven // IMF Working Paper. – Washington: International Monetary Fund, 2010. – No. 10/44. – 41 p.

References

1. Ukraine, National Bank of Ukraine. (2016). *Postanova NBU No. 90 vid 18 lyutoho 2016 roku "Pro zatverdzhennya Zmin do Polozhennya pro zastosuvannya Natsional'nyh bankom Ukrayiny standartnykh instrumentiv rehulyuvannya likvidnosti bankivs'koyi systemy"*. Retrieved from <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=27809128>.
2. *Ukraine. Second review under the extended fund facility and requests for waivers of non-observance of performance criteria, rephrasing of access and financing assurances review* (Vol. 16, IMF Country Report, Rep. No. 319). (2016). Washington: International Monetary Fund.
3. Valencia, F., & Laeven, L. (2012). Systemic Banking Crises Database: An Update. *IMF Working Papers*, 12(163), 1. doi:10.5089/9781475505054.001.
4. Honohan, P., & Laeven, L. (2005). *Systemic financial crises: containment and resolution*. Cambridge University Press.
5. Quintyn, M. M., & Hoelscher, M. D. S. (2003). *Managing systemic banking crises* (No. 224). International Monetary Fund.
6. Pazarbasioglu, C., Laeven, M. L., Nedelescu, O. M., Claessens, S., Valencia, F., Dobler, M., & Seal, K. (2011). *Crisis management and resolution: Early lessons from the financial crisis*. International Monetary Fund.
7. Claessens, S., Dell’Ariccia, G., Igan, D., & Laeven, L. (2010). *Lessons and policy implications from the global financial crisis*. International Monetary Fund working paper, WP/10/44.

Стаття надійшла до редакції 21.10.2016 р.